

VÍZKÉSZLETVÉDELEM

A vízminőség-védelem aktuális kérdései

Szerkesztették:
Szűcs Péter, Sallai Ferenc,
Zákányi Balázs, Madarász Tamás

Bíbor Kiadó
2009

Szerzők:

Jolánkai Géza, Kovács Gábor, Madarász Tamás,
Mádlné Szőnyi Judit, Mándoki Mónika, Muránszkyne Moajoróczy Mária,
Sallai Ferenc, Szűcs Péter, Takács János, Virág Margit, Zákányi Balázs

Szerkesztették:

Szűcs Péter, Sallai Ferenc, Zákányi Balázs, Madarász Tamás

Lektorálták:

Jolánkai Géza (2., 3., 9., 11. fejezet)
Szabó László (5., 12. fejezet)
Szántó Judit (4., 10. fejezet)
Tóth Erika (6., 7., 8., 13., 14. fejezet)

Borító fotót készítette:

Nehézy László

A megjelenést támogatta

Apponyi Albert program

A projekt a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal támogatásával valósult meg.

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009
Felelős kiadó Borkuti Eszter

www.biborkiado.hu

Nyomta és kötötte a Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető ifj. Kapusi József

ISBN 978-963-9988-00-2

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés (Szűcs Péter, Sallai Ferenc, Jolánkai Géza, Madarász Tamás)	15
2. A víz, mint környezeti elem. A vízháztartási egyenlet. (Szűcs Péter, Takács János, Virág Margit)	21
2.1. Bevezetés	21
2.2. A víz előfordulása a Föld felszínén és a felszín alatt	30
3. A vizek minősége. A vízminőség-védelem általános feladatai és vízminősítés (Sallai Ferenc)	37
3.1. A vizek minősége	37
3.1.1. A vízminőség statikus megközelítése	37
3.1.2. A vízminőség dinamikus megközelítése	38
3.2. A vízminőség-védelem általános feladata	39
3.3. A vízminőség meghatározása, vízminősítés	41
3.3.1. Kémiai (és fizikai) vízminősítés	42
3.3.2. Biológiai vízminősítés	50
3.3.3. Bakteriológiai vízminősítés	51
3.3.4. Ökológiai vízminősítés	52
3.4. A felszíni vizek megfigyelése és állapotértékelése	52
3.4.1. Új megfigyelési és értékelési rendszer	55
3.4.2. Automatikus vízminőségi monitoring	60
3.5. Felszín alatti vizek védelme	62
3.5.1. Szennyező-források	63
3.5.2. Hidrogeológiai védőidom	64
3.6. A felszín alatti vizek megfigyelése, állapotértékelése	66
3.6.1. A törzshálózati vizsgálatok alapján	66
3.6.2. VKI szerinti új módszer alapján	66
3.6.2.1. Mennyiségi állapot minősítési módszere	72
3.6.2.2. Kémiai állapot minősítési módszere	72
3.7. Működő monitoring programok	73
4. A vízminőség vizsgálata (Muránszkyné Mojeróczi Mária, Sallai Ferenc)	77
4.1. Vizsgálati program tervezése	77
4.1.1. A mérés célja, mérendő komponensek	77

4.1.2. <i>Reprezentatív vízmintavétel</i>	78
4.2. A víz fizikai, fiziológiai jellemzői	78
4.2.1. <i>Hőmérséklet</i>	78
4.2.2. <i>Fajlagos elektromos vezetőképesség</i>	79
4.2.3. <i>Összes száraz-, oldott- és lebegő anyag</i>	79
4.2.4. <i>Szín, szag, íz</i>	80
4.2.5. <i>Átlátszóság, zavarosság</i>	80
4.3. A víz általános kémiai összetételére jellemző paraméterek	81
4.3.1. <i>pH érték</i>	81
4.3.2. <i>Savasság, lúgosság</i>	82
4.3.3. <i>Szén-dioxid formák</i>	82
4.3.4. <i>A víz keménysége</i>	84
4.3.5. <i>Kalcium, magnézium, nátrium, kálium tartalom meghatározása</i>	84
4.3.6. <i>Klorid ion, szulfát ion</i>	85
4.4. Nitrogén- és foszforformák	86
4.4.1. <i>Ammónium-, nitrit-, nitrát ion meghatározása</i>	86
4.4.2. <i>Szerves nitrogén, összes nitrogén tartalom meghatározása</i>	88
4.4.3. <i>Foszfor formák meghatározása</i>	88
4.5. Oxigénháztartás vizsgálata	89
4.5.1. <i>Oldott oxigén</i>	89
4.5.2. <i>BOI, KOI meghatározása</i>	89
4.6. Szervetlen szennyezők meghatározása	90
4.6.1. <i>Anionok meghatározása (CN-, S₂, F)</i>	91
4.6.2. <i>Fém-szennyezések, fémek meghatározása</i>	91
4.6.2.1. <i>Kolorimetriás módszerek</i>	92
4.6.2.2. <i>Elektrokémiai módszerek</i>	92
4.6.2.3. <i>Atomabszorpciós spektrofotometria</i>	93
4.6.2.4. <i>ICP</i>	94
4.7. Szerves szennyezők meghatározás	95
4.7.1. <i>Szerves szén meghatározása (TOC)</i>	95
4.7.2. <i>Tenzidek</i>	96
4.7.3. <i>Kőolajok és származékainak meghatározása</i>	96
4.8. Szerves mikroszennyezők meghatározása	97
4.8.1. <i>Többgyűrűs aromás szénhidrogének (PAH)</i>	97
4.8.2. <i>Poliklórozott bifenilek (PCB)</i>	97
4.8.3. <i>Fenol vegyületek</i>	97
4.8.4. <i>Peszticidek</i>	98
4.8.5. <i>Illékony vegyületek</i>	98
4.8.6. <i>Fémorganikus vegyületek</i>	98

<i>Tartalomjegyzék</i>	7
4.9. Biológiai vízminőség meghatározása	99
4.10. A bakteriológiai jellemzők meghatározása	100
5. A vízbe jutó szennyeződések (Takács János)	103
5.1. Vízkezelés, szennyvíztisztítás múltja	103
5.2. Vízszennyezés, a szennyvízben lévő anyagok csoportosítása ökológiai terhelés szerint	104
5.3. Legfontosabb nem kívánatos vízszennyező anyagok	105
5.4. Vizek hő szennyeződése	106
5.5. A vízben, szennyvízben található anyagi szennyezők	107
5.6. A vízben természetes körülmények között előforduló anyagok és hatásaik	108
5.6.1. Kálium	108
5.6.2. Nátrium	108
5.6.3. Kalcium	109
5.6.4. Magnézium	110
5.6.5. Foszfor	110
5.6.6. Nitrogén	111
5.6.7. Arzén	114
5.6.8. Vas és mangán	116
5.6.9. Szilícium: (kovasav vegyületek)	116
5.6.10. Víz lebegő anyag tartalma	116
5.6.11. Szénformák	117
5.6.12. Nehezen lebomló szerves szennyezők	118
5.6.12.1. Növényvédő szerek (peszticidek)	118
5.6.12.2. Klórozott szénhidrogének	120
5.6.12.3. Szerves foszforvegyületek	120
5.6.12.4. Egyéb herbicidek	120
5.6.12.5. Hatásai	121
5.6.13. Kőolaj és származékai	122
5.6.14. Detergensok (tenzidek)	126
5.6.15. Humin anyagok	128
5.6.16. Poliklórozott bifenilek: PCB	129
5.6.17. Fenolok	129
5.7. Nehézfémek	130
5.7.1. Vas	133
5.7.2. Kadmium, Cd	134
5.7.3. Ólom, Pb	136
5.7.4. Arzén, As	138
5.7.5. Alumínium, Al	140

5.7.6. <i>Króm, Cr</i>	141
5.7.7. <i>Ón, Sn</i>	143
5.7.8. <i>Réz, Cu</i>	144
5.7.9. <i>Mangán, Mn</i>	146
5.7.10. <i>Zink, Zn</i>	147
5.7.11. <i>Higany, Hg</i>	148
5.7.12. <i>Szelén, Se</i>	150
6. Vízminőségi kárelhárítás (Sallai Ferenc)	155
6.1. <i>Rendkívüli vízszennyezés</i>	155
6.2. <i>A vízminőségi kárelhárítás koncepciója</i>	156
6.3. <i>A vízszennyezések észlelése, felderítése</i>	157
6.3.1. <i>Vízminőségi figyelő szolgálat</i>	157
6.3.2. <i>Vízminőségi monitoring</i>	157
6.4. <i>Védekezési lehetőségek</i>	157
6.5. <i>A vízminőségi kárelhárítás szabályozása</i>	159
6.6. <i>A vízminőségi kárelhárítás tervezése</i>	161
6.7. <i>A vízminőségi kárelhárítás végrehajtása</i>	164
6.7.1. <i>Észlelés, kivizsgálás</i>	164
6.7.2. <i>Minősítés</i>	165
6.7.3. <i>Védekezési technológiák kiválasztása</i>	165
6.7.4. <i>Operatív beavatkozás, a védekezés lefolytatása</i>	165
6.7.5. <i>Hatósági intézkedések</i>	165
6.7.6. <i>A védekezés utómunkálatai</i>	165
6.8. <i>Egyes vízszennyező anyagok viselkedése és hatásmechanizmusa</i>	166
6.8.1. <i>Mechanikai (úszó, lebegő) szennyezések viselkedése, hatásmechanizmusa</i>	167
6.8.2. <i>Oldott szennyezések viselkedése, hatásmechanizmusa</i>	168
6.8.3. <i>Mérgező anyagok viselkedése és hatásmechanizmusa</i>	169
6.9. <i>Védekezési technológiák</i>	170
6.9.1. <i>Szennyezett víz levonultatása</i>	170
6.9.2. <i>Kárelhárítás vízkormányzással</i>	170
6.9.3. <i>Kárelhárítás levegőztetéssel</i>	171
6.9.4. <i>Kárelhárítás kémiai kezeléssel</i>	173
6.9.5. <i>Védekezés vízínövényzet ellen</i>	174
6.9.6. <i>Védekezés olajszenyezés ellen</i>	174
6.9.6.1. <i>Az olajszenyezés lokalizálása</i>	176
6.9.6.2. <i>Az olajszenyezés visszatartásának eszközei</i>	177
6.9.6.3. <i>Korszerű univerzális merülőfalak</i>	179

Tartalomjegyzék	9
6.9.6.4. Az olaj leszedésének eszközei	181
6.9.7. Védekezés szilárd úszó szennyeződés ellen	183
6.9.8. A szennyező anyagok tárolása, ártalmatlanítása	184
7. Felszín alatti vízkészletek sérülékenységének meghatározása (Mádlné Dr. Szőnyi Judit)	187
7.1. A sérülékenységi becslés helye a felszín alatti vízvédelmi stratégiában	187
7.1.1. Vízbázisvédelem	187
7.1.2. Kétlépcsős vízvéddelem	188
7.1.3. Vízvédelmi térképezés	189
7.2. A sérülékenység, szennyeződés-érzékenység, veszélyeztetettség, kockázat fogalma a felszín alatti vízvédlemben	190
7.2.1. A fogalomhasználat kezdetei	190
7.2.2. Nemzetközi munkacsoportok eredményei a kilencvenes években	191
7.2.3. Helyzetértékelés az ezredfordulót követően	192
7.2.3.1. Forrás-útvonal-célpont modell	192
7.2.3.2. Belső sérülékenység	193
7.2.3.3. Specifikus sérülékenység	194
7.2.3.4. Kockázat, kockázat kezelés és kockázati térképezés	194
7.3. A felszín alatti vizekre vonatkozó sérülékenység becslési módszerek áttekintése	196
7.3.1. A felszín alatti vizek sérülékenységének általános jellemzői	196
7.3.2. A sérülékenység becslésének megközelítései	197
7.3.3. Kvalitatív és félkvantitatív módszerek, átlapolás és indexelés	198
7.3.3.1. Kvalitatív módszerek	199
7.3.3.1.1. Hidrogeológiai egységek komplex értékelésén alapuló módszerek (HCS)	199
7.3.3.1.2. Sérülékenységi kérdőív	199
7.3.3.1.3. Paraméter rendszer módszerek	200
7.3.3.2. Félkvantitatív módszerek	203
7.3.3.2.1. Osztályozós rendszerek (RS)	203
7.3.3.2.2. Pontszámoló rendszer modellek (PCSM)	203
7.3.4. Kvantitatív módszerek	204
7.3.4.1. Fúrásponatokban meghatározott sérülékenység	204
7.3.4.2. Folyamat alapú szimulációs modellek	204
7.3.4.3. Statisztikai módszerek	204
7.4. Néhány ismert sérülékenység becslési módszer	205
7.4.1. A CNDCI-CNR módszer	205

7.4.2. A GOD módszer	205
7.4.3. Az ISIS módszer	206
7.4.4. A DRASTIC módszer	206
7.4.5. A SEEPAGE módszer	208
7.4.6. Az AVI módszer	209
7.4.7. A SINTACS módszer	209
7.4.8. Az EPIK módszer	210
7.4.9. A német módszer	213
7.4.10. Az Európai módszer	214
7.4.11. Az ír módszer	215
7.5. A sérülékenység becslésekben fellépő bizonytalanság	216
7.5.1. A felszín alatti víz sérülékenység becslése során fellépő hibák forrásainak csoportosítása	216
7.5.2. Használhatóság és tesztelés	217
7.6. A sérülékenységi becslések víz- és környezetgazdálkodási alkalmazása	217
7.7. Sérülékenységi, vízbázisvédelmi becslések a magyar közigazgatásban	219
7.7.1. Sérülékenységi becslések a területtervezésben	219
7.7.1.1. Az 1990-es évek első felében induló fejlesztések	219
7.7.1.1.1. Porózus, medencebeli víztárolók	221
7.7.1.1.2. Karsztvíztárolók, hegyvidéki területek nem karsztos képződményei	222
7.7.1.1.3. Talajvíztartó sérülékenysége a telítetlen zónán keresztül	222
7.7.1.2. A sérülékenység lokális módszertana	223
7.7.1.2.1. Az ország területének sérülékenységi besorolása	224
7.7.1.3. A sérülékenységi területtervezés a 2000-es kormányrendeletek tükrében	224
7.7.1.4. Problémák, javaslatok	225
7.7.2. Vízbázisvédelem	226
7.7.2.1. Történeti áttekintés	226
7.7.2.2. Problémák, javaslatok	229
8. A kármentesítés szerepe a vízkészletvédelemben (Madarász Tamás és Kovács Gábor)	239
8.1. Az országos kármentesítési program és jogi környezete	239
8.2. A szennyezett területek kármentesítésének folyamata	243
8.3. A kármentesítési célérték meghatározásának kérdése	244
8.3.1. Határérték rendszerek szerepe	245
8.3.2. A területspecifikus kockázatfelmérés szerepe	247

Tartalomjegyzék	11
8.4. A kármentesítő beavatkozással védendő értékek	251
8.4.1. Humán hatásviselők védelme	252
8.4.2. Az ökoszisztéma védelme	260
8.4.3. A környezeti elemek védelme	262
8.5. Kármentesítő beavatkozások, mint a kockázatcsökkentés eszközei	268
8.6. A kármentesítési technológiák kiválasztásának szempontjai	272
9. Hazai vízkészleteink állapotértékelése (Sallai Ferenc, Mándoki Mónika)	289
9.1. Felszíni vizek	289
9.2. Felszíni vizek vizsgálati rendszere	290
9.3. Felszíni vizek minősége	290
9.3.1. Felszíni vizek minősége az MSZ 12749 sz. szabvány alapján értékelve	291
9.3.1.1. A Duna vízminősége	292
9.3.1.1. A Dráva vízminősége	294
9.3.1.2. A Tisza vízminősége	294
9.3.1.3. A Balaton vízminősége	297
9.3.1.4. A Tisza-tó vízminősége	300
9.3.2. Felszíni vizek minősége a VKI-nek megfelelő szempontok alapján értékelve	301
9.3.2.1. Vízfolyások minősége	301
9.3.2.1.1. Vízfolyás víztestek ökológiai állapota	301
9.3.2.1.2. Vízfolyás víztestek kémiai állapota, veszélyes anyagok alapján	308
9.3.2.2. Állóvizek minősége	312
9.3.2.2.1. Állóvíz víztestek ökológiai állapota	312
9.3.2.2.2. Állóvíz víztestek kémiai állapota veszélyes anyagok alapján	313
9.3.2.3. Erősen módosított és mesterséges víztestek lehatárolása, állapotának minősítése	313
9.4. Felszín alatti vizek minősége	314
9.4.1. Felszín alatti vizek minősége országos törzshálózati vizsgálatok alapján	314
9.4.2. Felszín alatti vizek minősége VKI szerint értékelve	316
9.4.2.1. Felszín alatti vizek mennyiségi állapota	316
9.4.2.2. Kémiai állapot értékelése és minősítése	319
9.4.2.3. Trend vizsgálat eredménye	322
9.4.2.4. Összefoglalás	322

10. Szennyeződésterjedési (transzport) folyamatok modellezése felszíni és felszín alatti vizekben (Jolánkai Géza, Szűcs Péter, Zákányi Balázs)	325
10.1. Vízminőségi modellezési alapelvek	325
10.2. Az oxigén háztartást befolyásoló folyamatok: az oxigénvonal egyenlet levezetése	329
10.3. Felszíni vízfolyások transzport folyamatai: diszperzió és advektív szállítás	334
10.4. Transzport folyamatok modellezése felszín alatti vizekben	341
11. A befogadó szennyvíz terhelhetőségének meghatározása (Szűcs Péter, Sallai Ferenc)	351
11.1. A szennyvíz-terhelhetőség fogalma	351
11.2. A szennyvíz-terhelhetőség meghatározása az oxigénháztartás komponensei alapján	351
11.2.1. A szennyvíz-terhelhetőségi határkoncentráció meghatározása	351
11.2.2. A tulajdonképpeni szennyvíz-terhelhetőség meghatározása	352
11.3. A szennyvízterhelés meghatározása	354
11.3.1. Direkt módszer a szennyvízterhelés meghatározására	354
11.3.2. Inverz módszer a szennyvízterhelés meghatározására	355
11.4. Vízminőségi mérleg	355
11.5. A szennyvíztisztítás szükséges mértéke	356
11.5.1. Egy szennyvíztisztító telep szükséges tisztítási hatásfokának meghatározása	356
11.5.2. Szennyvíztisztító telepek optimális tisztítási hatásfokának meghatározása	357
12. Tisztított szennyvíz elhelyezése talajban, szikkasztás, természetközeli szennyvíztisztítás (Sallai Ferenc)	361
12.1. Tisztított szennyvíz elhelyezése talajban, szikkasztás	361
12.1.1. A talaj, mint szűrőközeg	362
12.1.2. Szennyvíz adagolása	363
12.1.3. Hidraulikai terhelés, szikkasztómező elhelyezése	363
12.1.4. A szerves anyagok biológiai stabilizálásának folyamata	364
12.1.5. Az egyedi szennyvíz-elhelyezési kísérletesítmények lehetséges elemei	365
12.1.6. Az egyedi szennyvíz-elhelyezési rendszerek egyes elemeinek kialakítása	366
12.1.6.1. Oldómedencék	366

<i>Tartalomjegyzék</i>	13
12.1.6.2. Elhelyező mezők, szikkasztó rendszerek	367
12.1.6.3. Szikkasztóárok	371
12.1.6.4. Közbenső homokszűrő	371
12.1.7. Az egyedi/helyi/házi rendszer kiválasztása a helyi adottságok alapján	376
12.1.8. Egyedi szennyvízelhelyező kislétesítmények méretezése, építési költsége	379
12.1.9. Egyedi szennyvíztisztítási rendszerek működése és főbb jellemzői	380
12.1.10. Egyedi Szennyvízkezelési Nemzeti Program	381
12.2. Természetközeli szennyvíztisztítás	383
12.2.1. A természet-közeli szennyvíztisztítási eljárások fő típusai	384
12.2.1.1. Faültetvényes (nyárfás) rendszer	384
12.2.1.2. Épített vízínövényes rendszerek (wetlandek)	384
12.2.1.3. Tavas (lagúnás) szennyvíztisztítás	387
12.2.1.4. Kombinált rendszerek	391
12.3. Jogszabályi környezet	391
13. A Víz Keretirányelv és hazai végrehajtása (Sallai Ferenc)	395
13.1. EU Víz Keretirányelv	395
13.2. Vízgyűjtő-gazdálkodás	397
13.3. A Víz Keretirányelv megvalósításának előrehaladása	400
13.3.1. Felszíni víztestek	401
13.3.2. Felszín alatti víztestek	403
14. A vízminőség-védelem jogszabályi alapjai (Sallai Ferenc)	407
14.1. Alapvetések	407
14.2. Történeti visszatekintés	407
14.3. Megújuló vízvédelmi szabályozás	408
14.3.1. Felszín alatti vizek védelme	408
14.3.1.1. Környezeti célkitűzések	408
14.3.1.2. Célok megvalósítása	409
14.3.1.3. Felszín alatti vizek jó állapota, mennyiségi- és minőségi védelme	409
14.3.1.4. Engedélyezés	410
14.3.1.5. Bejelentési, adatszolgáltatási kötelezettség	411
14.3.1.6. Kármentesítés	411
14.3.1.7. Nyilvántartási rendszer	412
14.3.1.8. Jogkövetkezmények	412

<i>14.3.2. Felszíni vizek védelme</i>	413
14.3.2.1. A rendelet célja	413
14.3.2.2. Általános szabályok	413
14.3.2.3. Kibocsátási határérték rendszer	414
14.3.2.4. Engedélyezés	415
14.3.2.5. Az ellenőrzés és az adatszolgáltatás rendje	416
14.3.2.6. Bírság és egyéb jogkövetkezmények	416
14.4. EU Víz Keretirányelv	417
14.5. Vízyűjtő-gazdálkodás	418

1. Bevezetés (Szűcs Péter, Sallai Ferenc, Jolánkai Géza, Madarász Tamás)

Az ipari fejlődés, a népesség növekedése, a szegénység, a tudatlanság, a szakszerűtlen mezőgazdasági műtrágyázás, a pazarló vízhasználat, a szennyezés napjainkra rendkívül komoly veszélybe sodorta a világ rendelkezésére álló édesvíz készletét, és ez a veszély tovább mélyül az éghajlatváltozás okozta mennyiségi és minőségi változásokkal.

Az ENSZ Közgyűlése a 2005-2015 közötti időszakot a „Víz az életért” cselekvés nemzetközi évtizedének nyilvánította. A világszervezet célként határozta meg, hogy a jövő évtized közepére a tiszta vizet ma még nélkülöző fejlődő világbeli lakosságnak több mint fele rendes ivóvízhez juthasson. A feladat óriási. Az Egészségügyi Világszervezet, a WHO egy 2006-ban közzétett becslése szerint a fejlődő országokban valamennyi betegség 80 %-a és évente mintegy 25 millió átlagéletkor előtti halál a szennyezett vízre vezethető vissza. A 2006-ban megjelent II. Víz Világjelentés igazolja a folyamatos, komoly és növekvő vízválság tényét, és rámutat arra, hogy a válság megoldásához szükséges kormányzati intézményrendszer (water governance) legfőbb akadályai a szándék, a képesség és az információ hiánya.

A legutóbbi (2009) isztambuli Vízügyi Világforum is az édesvizek mélyülő válságával foglalkozva állapította meg, hogy már ma is mintegy 80-100 országban, 2,5 milliárd embert érint a vízhiány. A vízhiány, pedig az emberi biztonság három alapvető tényezőjét fenyegeti: a vízi környezet egészségét, az élelmiszertermelést, valamint a társadalmi és politikai stabilitást. Árnyaltabban fogalmazva: egészségünk, jólétünk, élelmiszertermelésünk biztonsága, a gazdaság fejlődése és a mindezek alapját képező ökörendszerek kerülnek veszélybe, ha a vízzel, mint természeti erőforrással nem bánunk az eddiginél sokkal nagyobb gondossággal.

Az ötvenes évek ipartelepítései Magyarországon is a környezetvédelmi, vízvédelmi beruházások mellőzésével valósultak meg. A termelést magas fajlagos anyag- és energia felhasználás jellemezte, amely pazarló vízhasználattal és aránytalanul nagy szennyezőanyag kibocsátással párosult. A vízellátással a szennyvízcsatornázás nem tartott lépést, nyílt a közműöllő. Ilyen körülmények között egyes vízfolyások olyannyira elszennyeződtek, hogy azok többcélú felhasználásra alkalmatlanná váltak. A *Sajó* például, mely az ötvenes évek elejéig az ország halban egyik leggazdagabb folyója volt (a Tisza halbölcsőjének számított), a hatvanas évek közepére, végére olyannyira elszennyeződött, hogy a *Rajna* mellett Európa egyik legszennyezettebb vízfolyásává vált.

A 80-90-es évtized fordulóján bekövetkezett rendszerváltás hatására az ipari üzemek jelentős része tönkrement, leállt vagy jelentősen csökkent a termelési tevékenysége. Mindezek a rendszerváltást követő másfél évtizedben kedvező környezeti változást eredményeztek, például a határszelvénybe érkező vizek többségénél javulás következett be. Egyidejűleg elsősorban a kockázati tőke investációjának hatására ezzel ellentétes irányú folyamatok is megjelentek. Itt a természeti erőforrások, a kárpáti erdővágyon mértéktelen kitermelését, az északi-erdélyi aranylelőhelyek kiaknázását kell megemlíteni, melyek hatására az árvizek (1998-2004 között négy nagy tiszai árvíz) és a rendkívüli szennyezések (Tisza cianid és nehézfém szennyezések) károkozó hatása növekedett.

A rendszerváltást követő másfél évtizedben történtek kedvező változások, a határszelvénybe érkező vizek többségénél javulás következett be. A *Sajó* ma újra él, vize a *Tisza* vízminőségéhez hasonló. Egy 2004-ben elvégzett próbahalászat (Hoitsy Gy.) alapján 49 halfaj települt vissza a folyóba, köztük 15 védett halfaj is található. Elbizakodásra azonban semmi okunk, mert felszíni vizeink szennyezése nem állt meg, csak valamelyest lelassult. A felszíni vizek jelentős javulása bizonyíthatóan (Stálnecke et al., 2004., Jolánkai és Bíró, 2000a és 2000b) a rendszerváltás okozta gazdasági válsággal függött össze, ami mind a diffúz – főként mezőgazdasági – mind a lakossági és ipari pontszerű szennyezőanyag terhelések drasztikus csökkenéséhez vezetett a volt „szocialista” országokban. Így a Tisza vízgyűjtő vízminősége összességében mintegy 1,5 vízminőségi osztályt javult (Jolánkai és társai 2003) és a Balaton vízminősége hipertrófiából mezotrófiá vált 4 év alatt (Jolánkai 2004a és 2004b). Talajvízkészleteink nagyrészt (főleg ipari környezetben, települések alatt, állattartó telepek környezetében) elszennyeződtek. A használatban lévő és reménybeli, sérülékeny vízbázisaink védelme, biztonságba helyezése – elsősorban pénzügyi okokból – (a jegyzet készítésének időszakában) leállt.

Egyik legjelentősebb vízminőség rontó tényező, szennyező forrás a csatornázás hiánya. Amíg Magyarországon a lakosság 96-97 %-a közműves vízzel ellátott területen él, addig a csatornázott területen élők számaránya még mindig csak 67 % (2008. évi adat), a „közműöllő” 33%-os. Az ország számos területén az átlagnál sokkal rosszabb a helyzet. A másik jelentős vízminőség rontó tényező a nem-pontszerű, avagy diffúz szennyező-források terhelése (Thornton et al., 1999), ami a felszíni vizek terhelésének mintegy felét adta már évtizedek óta és ez a részarány a pontszerű források jelentős EU-n belüli szabályozásával egyre növekszik. A felszín alatti vizeket érő hatás is valószínűleg ezekből a forrásokból a legjelentősebb (illegális hulladék lerakók, mezőgazdasági kemikáliák, légköri kihullás, városi bemosódás stb.), de a terhelés mértékére még becsléseink sincsenek, csak az eredményből következtethetünk.

Melyek ma a legfontosabb teendők a vízvédelem területén? A kíméletes használat (a vízzel való takarékoság), a víz újra használata, a vízi ökoszisztéma

rek védelme, a teljesebb körű, megbízható monitorozás (az ökológiai paraméterek előtérbe helyezésével), s nem utolsó sorban a vízzel kapcsolatos (helytelen) közgondolkodás megváltoztatása.

El kell fogadni, hogy minden embernek alapvető joga az egészséges, jó ivóvízhez való hozzájutás és a biztonságos szennyvízelvezetés. Ugyanakkor ez nem eredményezheti a vízkészletek pazarló használatát és mértéktelen szennyezését. Az 1992-ben Dublinban megrendezett „Víz és Környezet” c. Nemzetközi Konferencia a vízkészletek, a vízminőség és a vízi környezet védelmének olyan holisztikus szemléletű szabályozását fogalmazta meg, mely elengedhetetlen a világ édesvíz készleteinek hosszú távú fenntartható fejlesztéséhez, az egységes vízkészlet- és vízminőség-gazdálkodáshoz. Ma már egyre világosabb, hogy *nincs alternatívája a vízkészletek, a vízminőség, és a vízi környezetvédelem olyan egységes, vízgyűjtő szemléletű szabályozásának, mely a növekvő vízigényeket úgy elégíti ki, hogy hosszú távon az ökoszisztéma integritása is megőrizhető legyen.*

Magyarország ivó, ipari, mezőgazdasági és egyéb vízellátásának alapját a felszíni és felszín alatti vízkészletek képezik. Ezek védelme, jó állapotban tartása mind a lakosság életfeltételei, életkörülményei, mind pedig a gazdaság fejlődése szempontjából stratégiai kérdés.

Földrajzi elhelyezkedésünknel fogva egyszerre vagyunk kedvező és kedvezőtlen helyzetben. A medence jellegből adódóan viszonylag jó minőségű, gazdag felszíni- és felszínalatti vízkészletekkel rendelkezünk. Mivel azonban a jelentősebb vízfolyások vízgyűjtő területének nagyobb hányada országhatáron túl található, (ebben a tekintetben is tranzit ország vagyunk) felszíni vizeink mennyisége és minősége a szomszédos országokban tett beavatkozásoktól, készletelvonásoktól és szennyezésektől függnék. Ha valahol, akkor itt, a Kárpát-medencében van igazán szükség az egységes vízgyűjtőszintű szabályozásra.

A felszíni vizek monitorozásánál a hagyományos fizikai-kémiai paraméterek, indikátorok mellett mind nagyobb figyelmet kell fordítani a biológiai, ökológiai jellemzők mérésére, értékelésére. A vízminőségi adatok vízgyűjtő szintű, nemzetközi összehasonlítását az interkalibrációs és referencia laboratóriumok biztosítják, a határokon áterjedő vízgyűjtők esetében pedig a regionális egyezményeket, az egységes szennyező-forrás felmérést, terhelés-csökkentést és a határokon áterjedő szennyezések megelőzését, szabályozását kell következetesen érvényesíteni.

Úgy gondoljuk, hogy ezek azok a legfontosabb kérdések, melyeket semmiképpen nem kerülhetünk meg itt a Kárpát-medencében. Feladataink így kétirányúak: vannak, amelyeket nemzeti szintű beavatkozással, szabályozással, közgazdasági eszközökkel mi magunk is képesek vagyunk megoldani; azonban számos, olyan eset is van, amelyek csak nemzetközi együttműködés keretében valósíthatók meg.

A Magyarország és szomszédjai között kialakult több évtizedes kétoldalú nemzetközi határvízi együttműködés tapasztalatai és célkitűzései megfelelő alapot teremtettek a vízgyűjtő szintű együttműködés fejlesztésére. Mára kedvező történelmi helyzet adódott. A szomszédos országok egy része velünk együtt tagja az Európai Uniónak (Ausztria, Szlovákia, Románia, Horvátország) és a közösség jogi normáit átvette, átültette nemzeti jogrendjébe. Mások, mint Ukrajna elkötelezték az EU jogi normáinak betartására. Ennél fogva az érintett szomszédos országoknak alvízi, vagy felvízi elhelyezkedésüktől függetlenül közös érdeke a fenntartható vízgazdálkodás feltételeinek megteremtésében való együttműködés. A nemzetközi együttműködés jogi alapjai azonban megújulásra várnak, különös tekintettel az éghajlatváltozás által szárazulással fenyegetett nemzetközi vízgyűjtőkön és így a Kárpát-medencében is, mert jelenleg a szűkülő vízkészletek egyenjogú (equitable) használatának kikényszeríthetőségét, nem biztosítja semmilyen nemzetközi szerződés vagy egyezmény sem.

2000. szeptember 14-én az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa elfogadta a vízzel kapcsolatos közösségi intézkedések kereteinek meghatározásáról szóló 2000/60/EK parlamenti és tanácsi irányelvet, a Vízügyi Keretirányelvet (Water Framework Directive), amely nemcsak az együttműködés elveit, hanem stratégiáját (Somlyédi, 2002.) is meghatározza.

A Vízügyi Keretirányelv keretét biztosít a vizek védelméhez. Célja az, hogy vízgyűjtőszinten megvalósuljon a jó vízminőségi és elegendő vízmennyiségi állapot. Összefoglalja mindazon elveket, amelyek eddig a nemzetközi egyezményekben megfogalmazódtak, és meghatározza a megfelelő végrehajtás módját. Hatékony eszköz a határokkal osztott vízgyűjtőkön való közös vízvédelmi politikára, helyesebben azzá válhat, ha a megfogalmazott módosítások hatályba lépnek.

A fentebb említett szakmai témakörökben igen fontos szerepet kapnak a hidrológusok, akiknek a fő szakmai tevékenysége a felszín alatti vízkészletek feltárására, hasznosítására és hosszú távú megóvására terjed ki. Magyarországon a felszín alatti vízkészleteknek igen jelentős szerepe van. Elég, ha arra gondolunk, hogy a hazai ivóvízellátás több mint 90 százaléka a felszín alatti vizeken alapszik. A felszíni vízkészleteket illetően is speciális helyzetben van Magyarország. A Kárpát-medence a Föld egyik legzártabb medencéjének tekinthető. Felszíni vizeink mintegy 95 százaléka külföldi eredetű. Bár folyóvizeink vízminőségi állapota általában javult az utóbbi években, ivóvízellátásra való alkalmasságuk továbbra is csak költséges tisztítás után volna lehetséges. A felszín alatti vízkészleteinknek tehát stratégiai jelentősége van az ország életében. Mivel földi vízkörforgalom révén a víz megújuló nyersanyagként tekinthető, ezért a felszíni és felszín alatti vízkészletek esetében a mennyiségi és minőségi kérdéseket minden esetben együtt kell kezelni. Ez egyben azt is jelenti, hogy vízkészleteink mennyiségi és minőségi védelme elválaszthatatlan egymástól.

Vízkészleteink gazdálkodása során a hosszú távú fenntarthatóság érdekében egyensúlyt kell találnunk a természetes adottságok és az egyre növekvő víz-igények között. Hazai speciális, vizekkel kapcsolatos természetes adottságainkat jól szemléltetheti a következő példa is. Hazánk viszonylag nagy területein ugyanabban a naptári évben előfordulhat árvíz, belvíz és akár aszály is. A vízkészletekkel foglalkozó szakembereknek a vizek hasznosítása mellett a vizek kártétele elleni védelemre is fel kell készülnie.

Hazánk vízföldtani adottságai egyrészt igen jók, ugyanakkor a hidrogeológus szakembereknek igen speciális földtani, hidrogeológiai és geotermikus viszonyokra kell számítaniuk a Pannon-medencében. A természeti adottságok mellett felszín alatti vízkészleteinket is veszélyeztetik azok az antropogén hatások, amelyek egyrészt a környezeti elemek szennyeződésében vagy globális éghajlatváltozásban fejtik ki hatásukat. Magyarországon a felszín alatti vizek fenntartható hasznosítása területén innovatív szakmai megoldásokra, új stratégiák kidolgozására van szükség. Az ivóvízellátás, az ásvány- és gyógyvízhasznosítás, a geotermikus energiahasznosítás, valamint felszín alatti vízkészletek védelmének területein nagy szerepe van a szakemberek folyamatos képzésének és a speciális szakmai tudásnak.

A hidrogeológia foglalkozik a felszín alatti vizek kutatásával, feltárásával, hasznosításával és azok mennyiségi, illetve minőségi kérdéseivel. A Miskolci Egyetemen található az ország egyetlen olyan hidrogeológiai profilú tanszéke, ahol hidrogeológus mérnökök képzése folyik. A hidrogeológia hazai oktatásának alapjait a Miskolci Egyetemen Dr. Juhász József professzor úr rakta le az 1960-as években. A hidrogeológus képzés önálló szakirányként 1978-ben indult el a Miskolci Egyetemen. Az azóta végzett szakemberek jelentős elismerést szereztek hazánkban és külföldön egyaránt. Hallgatóink közül többen vízműveknél, vízügyi igazgatóságoknál, környezetvédelmi felügyelőségeknél, valamint vízkutatással, vízgazdálkodással és környezetvédelemmel foglalkozó cégeknél dolgoznak. A Miskolci Egyetem Hidrogeológiai-Mérnökgeológiai Tanszékén egy széleskörű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező oktatói gárda nőtt fel, amely a hidrogeológia oktatását és kutatását nemcsak hazai, hanem a jövőben nemzetközi szinten is tervezi. A folyamatos tananyag fejlesztés eredményeként a Miskolcon végzett hidrogeológus hallgatók korszerű ismeretek birtokában kezdenek el munkájukat itthon vagy külföldön. A Hidrogeológiai-Mérnökgeológiai Tanszék kutatási profilja a felszín alatti vizeket tekintve igen széleskörű. A tanszék életében a klasszikus hidrogeológiai kutatási vonalak (pl. vízföldtani paraméterek meghatározása, hidrogeológiai modellezés, vízháztartási vizsgálatok, kúthidraulika, vízminőség-védelem, szennyeződésterjedési modellezés, stb.) mellett megjelennek a karszthidrogeológia, a környezeti kockázatelemzés, a kármentesítés és a geotermikus energia hasznosítás területei is. A magyar és angol nyelvű Hidrogeológus mérnök mesterképzés indítása 2010-ben várható

a Miskolci Egyetemen. E képzési program oktatási anyagában megtalálhatóak lesznek e könyvben szereplő ismeretek is.

E könyv szerzői ajánlják továbbá művüket a felszíni és felszín alatti vízkészletekkel, a környezet-, természet- és tájvédelemmel foglalkozó szakemberek számára ismereteik gyarapítására, kiegészítésére. Emellett a könyv tananyagként is ajánlható hidrogeológus, környezet-, agrár- és vízellátási mérnök, valamint földtudományi főiskolai és egyetemi hallgatók alapképzési, mesterképzési és doktorképzési programjában.

Felhasznált irodalom

- Jolánkai G., Bíró I. (2000a): Földrajzi információs rendszeren alapuló integrált vízgyűjtő modell. *Vízügyi Közlemények LXXXI évfolyam, 1999 évi 3. füzet.* pp. 453-485.
- Jolánkai G., Bíró I. (2000b): GIS based integrated water management decision support model for the Zala River Basin, Hungary. *Proc. Int. Conf. „Water Resources Management in the 21-st Century, with Particular Reference to Europe”.* Budapest, 2000. június 1-3, pp. 113-120.
- Jolánkai G., Hock B., Pataki B., Mándoki M. (2003): A Tisza vízminősége és terhelhetősége. In: *A Tisza és Vízügye (Szerkesztő: Teplán István).* Kiadó: MTA Társadalomkutató Központ. I. Kötet, pp. 237-263.
- Jolánkai G. (2004a): A Balaton eutrofizálódásáról, tápanyagterheléséről és a tó néhány egyéb fontos kérdéséről. In: *Környezetügy 2004 (Szerkesztők: Bulla M. és Kerekes S.). Az Országos Környezetvédelmi Tanács és a Friedrich Ebert Alapítvány kiadványa.* pp. 135-152.
- Jolánkai G. (2004b) Eutrophication of surface waters and the role of diffuse (agricultural and urban) nutrient sources. In: *Pollution processes in agri-environment:- a new approach.* (szerkesztők: Láng I., Jolánkai M., Kőmíves T.), AKAPRINT Publishers, Budapest, pp. 147-163.
- Somlyédi L. szerk., 2002: *A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései.* MTA, Budapest. pp. 1-402.
- Stálnecke P., Vandsemb S.M., Vassiljey A., Grimvall A., Jolánkai G. (2004): Changes in nutrient levels in some Eastern European rivers in response to large-scale changes in agriculture. *Water Science and Technology* Vol. 49 No. 3 pp. 29-36.
- Thornton J. A.; Rast W., Holland M.M., Jolánkai G., Ryding S.O. (editors) (1999): *Assessment and Control of Non-point Source Pollution of Aquatic Systems;- A Practical Approach.* Man and the Biosphere Series Volume 23. UNESCO, Paris and Parthenon Publishing, Carnforth. p. 466.